

Naadsensbrød

af Henrik Pontoppidan (1857-1943) fra "Fra hytterne" 1887

- Der stod en Eftermiddag et stort Spektakel omme i Smøgen
5 bag Gadekæret, hvor fire-fem sorte Indsieder-Rønner ligger
sammenbyltede under Skolebakken.
Anledningen var vægtig nok; det var Stine Bødgers, der skulde
paa „Kassen“.
Dette er den folkelige Betegnelse for Herredets store,
10 nyopførte Fattig- eller Arbejdshus, der er Egnens Stolthed og
Pryd. Nu skal man i Sandhed ogsaa vanskeligt kunne tænke sig
noget, der saa lidt minder om de gamle, smudsige og
stinkende Sogne-Fattiggaarde, hvor man i gamle Dage stuede
Folk sammen paa maa og faa og lod dem leve efter eget
15 Forgodtbefindende. Helt kongeligt ligger „Anstalten“ paa
Toppen af en kratbevokset Banke ud mod Fjorden - muret i
rødt og graat, med Spir paa Gavlene og Majestæters
Navnetræk funklende i Guld paa blaa Grund over
Indgangsdøren.
20 Fremmede, der kommer forbi paa Vejen, vil sikkert ikke anslaa
det til mindre end et kgl. Tugthus el. lign.; og mere end een
besindig Mand, der har vovet sig indenfor det jernbespirede
Plankeværk og betragtet de mægtige Trappegange,
Varmeapparaterne og de dekorede Lofter, har rystet
25 betænkeligt paa Hovedet og ymtet om Overdrivelse.
Det skulde da netop være, at han er kommen op i en af de
store Sale, hvor Lemmerne sidder række-vis under Vinduerne
og fletter Sivmaatter og binder Kurve, Mændene og
Fruentimmerne hver i sin Fløj. Der er altid noget uhyggeligt
30 ved Synet af en saadan Forsamling gamle, livstrætte
Mennesker, hvem Tilværelsen intet længere har at byde -
især, hvor Livets lange Kummer allerede har sat saa dybe
Mærker af Tilintetgørelse som paa disse.
Det er de udslidte Kræfter, de forkomne Eksistenser fra
35 Herredets Hytter og Hule?, der samles herinde imellem disse

- Mure, naar Haanden bliver for svag og Ryggen for kroget til
længere at bære Livets Byrder. De sidder nu her, ens i Dragt
ligesom Søsken, med rent Linned og saa velkæmmede og
renvaskede, som de næppe nogensinde har tænkt at skulle
40 blive det i denne Verden - men tillige saa stille og underligt
eftertænksomme, som var ogsaa allerede Evigheden begyndt
for dem her i disse store, højtidelige Rum, hvor Lyset fra de
høje Vinduer falder ind som med en overjordisk Glans, og hvor
den mindste Hosten eller Harken giver Genlyd under Loftet
45 som i en Kirke.
Tavse og andægtige flytter de deres stive, krogede Fingre,
fæster Simen i Halmen, knytter paa og trækker til, Time ud og
Time ind med mekanisk Regelmæssighed - kun nu og da
skræmmet op ved Lyden af Inspektørens knirkende
50 Morgensko, naar han nærmer sig op ad Trapperne. Der gaar
da et ængsteligt Sæt ned gennem Rækkerne. Og idet hans
store Gud-Fader-Skikkelse viser sig i Døren, dukker de gamle
Hoveder endnu en Tomme dybere ned over Maatterne.
Det eneste, der bringer lidt oplivende Afveksling i den lange
55 Dags Ensformighed, er Madklokkens Klemten. Saa saare denne
lyder, rejser alle sig op, børster omhyggeligt Halmstumperne
fra Skødet ned i den reglements-mæssige lille Bunke paa Gulvet
og begiver sig ud paa Trappegangen, hvor en Opsynsmand
ordner dem i Rækker paa to og to. Ved et givet Tegn
60 afmarcherer de derpaa ned til Køkkenlemmen, hvorfra de lidt
efter stiger op, hver med en Krukke forsigtig mellem
Hænderne og med de stivnede Træk ligesom optøede af den
liflige Damp, der staar dem op om Næsen.
Om Morgenen bestaar Maaltidet af en halv Pot kogt, brunt
65 Vand - Øl kaldes det officielt - og et Kvartpund tørt Rugbrød,
hvilket sidste de ihærdigt og begærligt sutter i sig med de
tandløse Gummer, idet de flittigt bløder det i Vandet. Til
Middag er det Vælling og en Sild, eller grøn Søbekaal med Roer
og Kartoffler samt Duften af Inspektørens Bøf, naar de paa
70 deres Krukke-March stjæler sig til et øjeblik at standse ud for

Døren til det private Køkken. Flæsket serveres til
Midafstensmaalet sammen med endnu en Skive tørt Rugbrød
og en halv Krukke Mælkevand, hvorpå Opsynet gør en Ronde
gennem Stuerne for at paase, at intet overflødig bortspildes
75 eller forpattes.
Overhovedet gaar alt for sig med en Nøjagtighed og Orden,
der maa kaldes mønsterværdig. Fra Lemmerne om Morgenen
Klokken fire purres op af Sengene og indtil den
reglementerede Aftenmønstring, hvor blandt andet
80 Dagsarbejdet udmaales og bedømmes, hersker der en
Punktighed og Disciplin, der ikke kan være bedre paa nogen
Rekrutkaserne. Det er helt forbavsende, med hvilken
Adræthed disse gamle, skørhovede Mennesker overalt og ved
enhver Lejlighed veed at finde deres Pladser og kende deres
85 Pligter. Selv de genstridigste Gemytter og urimeligste Særlinge
- og hvor findes de hyppigere end blandt skrøbelige gamle! -
slibes i Løbet af en fjorten Dages Tid til de føjeligste Led i
Mekanismen og fremstiller sig straks den første
Udgangssøndag for Omverdenen med dette ugengivelige
90 Fællespræg af slunken og renvasket Tamhed, der
karakteriserer dem alle fuldt saa vel som selve den graa
Vadmelsuniform.
Nu maa det ogsaa af alle erkendes, at man i den nuværende
Inspektør har fundet en Mand, der i en sjældnen Grad er som
95 skabt til den Stilling, han er sat til at beklæde. Stor og
frygtindgydende, saa endog Gulvene skælver under hans Trin,
med en gammel Underofficers hele fugtige Majestæt og
upaavirkelige Koldblodighed, fører han fast og myndig Styret.
Med en Holdning, som om han havde slugt et Spanskrør eller i
100 det mindste holdt et saadant skjult under sin tæt tilknappe
Frakke, vandrer han sine Rundture op gennem Trapperne og
hen igennem Stuerne for med sin enestaaende Evne til at
opdage hver mindste Uregelmæssighed eller ringeste
Forsømmelse at udøve Anstaltens reglementsmaessige Justits.
105 Til den Ende findes nede i Kælderen en Række smaa, mørke,

vel aflaaede Rum - „Brummerne" - hvor Synderne sættes ind
til en Træbriks, en Halmsæk og et nyt Testamente for der et
Par Dages Tid i Ro at overveje og angre deres Brøde... en Straf,
for hvilken Inspektøren som gammel Militær har en naturlig
110 Forkærlighed, og til hvilken han af egen krænkelse
endnu føjer Afknapping paa Mad-Rationerne ... til Fordel for
sin navnkundige Præmieso „Gine".
115 Det kan nu efter alt dette umuligt vække Forbavselse, at
Anstalten fra alle Sider berømmes som en virkelig
Mønsteranstalt. Det er slet ikke Skryderi, naar Inspektøren
med Selvfølelse betror den interesserede fremmede, som han
forekommende viser rundt i den vidtløftige Bygning, at denne
120 har dannet Forbilledet for adskillige lignende
Barmhjertighedsasylers i de omliggende Herreder. Ja, rundt om
i Landet ligger der Broder- og Søsteranstalter, der ikke i noget
Punkt staar væsentlig tilbage men Træk for Træk viser
Oprindelsens Fællesskab - lige til dette med Majestæten
125 Navneslyng som et betryggende Segl over Indgangsdøren.
Besynderligt nok synes nu Herredets Fattigfolk slet ikke
taknemlige for dette Palads, hvormed man saa rundhaandet
har betænkt deres gamle Dage. Det er endda næppe for meget
130 sagt, at dets blotte Nævnelser kan faa den stærkeste
Pundtærsker til at blegne af Skræk.
Heller ikke havde Stine Bødkers rettelig forstaaet at skatte dets
sindrige Ventileringsystem og smukke arkitektoniske Linjer;
og da man hin Eftermiddag kom for at afhente hende, og den
135 enspændige Fjællevo[n] [arbejdsvo[n]], der var tilsagt til at
foretage Flytningen, holdt udenfor hendes Dør, var hun paa
ingen Maade at formaa til at følge; og da man vilde bruge
Magt, satte hun sig til Modværge med en saadan Lidenskab, at
hendes Skrig kaldte Folk til overalt fra Byen.
140 Der blev et frygteligt Røre. Den halve Smøge stod tilsidst fuld

af alle Slags tililende; og igennem Tilraab, Latter, Hundegøen og de netop hjemslupne Skolebørns Jubel hørte man Stine skælde, bande og skrige inde i sin Stue, saadan som kun en drukken og splittergal Kælling har Vejr til det.

145 En brøstfældig Slaghænk, en ormegnnavet Kiste og forskelligt gammelt Smaaskrammel - hendes samlede Bohave - havde man med Møje faaet fravristet hende og praktiseret ud af Vinduerne. Man kunde udefra tydeligt se, hvorledes hun med

150 truende Fagter skridtede frem og tilbage inde i det tomme Rum.
Det havde forøvrigt i den senere Tid ikke været noget usædvanligt for Byens Folk at se Stine i en saadan Ophidselse. Hun havde forhen været en skikkelig og stræbsom Kone, der efter sin Mands Død havde ernæret sig selv og mange Børn

155 ved redeligt Arbejde i Roe- og Kartoffelmarkerne og overhovedet overalt, hvor man havde Brug for en bred Ryg og et Par rappe Næver. Men siden hun forgangen Høst kvæstede sin Haand i et Dampærskæværk, var hun under den fortvivlede Kamp for Tilværelsen bestandig oftere tyet til Fattigfolks store

160 Trøster, til Brændevinens Barmhjertighed. Fra det øjeblik, det blev hende klart, at hendes Modstand var forgæves, og at Arbejdsanstalten tidlig eller silde vilde blive hendes sidste Asyl, slap alle Tøjler hende afhænde; ... og nu gik hun derinde over Gulvet som et vildt Dyr, skrækkelig tilredt, med Huen gleden

165 bagad fra den halvskaldede Isse og oversmurt med Skarn. En Flok støjende Mænd og Karle, der havde samlet sig i Døren, søgte paa gemytlig Vis at tale hende tilrette. Men hver Gang en af dem nærmede sig eller blot strakte Haanden ud imod hende, krummede hun sig sammen af Raseri og stampede i

170 Gulvet. Nu og da gik hun hen til Vinduet og spyttede ud paa Drengene, der skreg - og da vilde Skraalet ikke standse. Endelig kom Sognefogden, som man havde skikket Bud efter. Han kom lige fra Tærskeloen hidsig og varm - med Avner hængende i Haaret og i hans nye graa Vadmelsbukser.

175 Hastig trængte han sig gennem Sværmen og gik ind i Stuen.

Her blev han staaende midt paa Gulvet med skrævende Ben og de udspilede Hænder hvilende paa Hofterne.

Da det gik op for Stine, hvem hun havde for sig, blev hun med eet stum. Langsomt og med et skulende Blik trak hun sig

180 tilbage over Gulvet og anbragte sig i den inderste Krog som i en Forsvarsstilling.
Sognefogden fulgte hende med tunge, skræmmende Træskotrin.
„Du vil vel ikke lægge Haand paa Fogden, Stine!" sagde han, idet han smilte i en behagelig Følelse af sin Magt.

185 Der var nu fuldkommen Stilhed ude og inde. Stine var sunken i Knæ. Hun holdt afværgende de jordsorte, magre og rystende Hænder frem foran sig, mens Underkæben bevægede sig op og ned som for at tale. Men der kom ingen Lyd. Kun øjnene -

190 smaa, sorte, rædselsslagne under den rødplettede Pande - hvor de bad!
Det var et ynkværdigt Syn.
Fogden traadte endnu et Skridt frem for at tage fat i hende. I det samme lød det med en rusten Stemme ude fra Mængden:

195 „Aa - lad hende være, du!"
Og straks efter med tre-fire forskellige Røster det samme Tilraab:
„Lad hende være lidt!"

200 Sognefogden vendte sig ikke. Han havde formodentlig genkendt lange Zacharias Smeds Stemme. Med et pludseligt Hastværk fik han ved Hjælp af et Par hosstaaende Karle Stines Hænder og Fødder bundet, hvorpaa hun af fire Mænd og under Skolebørnernes fornyede Skingren bares ud gennem Døren.

205 Der er intet Maal for, hvor hun skreg. Det var et Skrig, der syntes at maatte naa ud til Verdens Ende og helt ind i Himmelens Riger. I Døren brast Hyssingen om hendes Fødder, og hun begyndte rasende at sparke omkring sig. Da blev der Latter blandt de unge Karle; der stod hos. Men i en Fart fik

210 Fogden hende smidt ned i Vognhalmen, et Par Mand sprang

op, Kusken smækkede paa Hesten, og Vognen rumlede afsted.
Saa var det forbi, og Folk skiltes roligt.

Fogden og den lange Zacharias Smed vekslede blot i
Forbigaaende et øjekast. Derpaa gik de hver til sit. - -

215 Lidt efter kom Provsten kørende gennem Byen i sin nye
Landauer.

Formodentlig maa han have haft Fornemmelsen af noget
usædvanligt; thi da han kom til Gadekæret, hvor Skolebørnene
endnu stod forsamlede, lod han Vognen holde og spurgte,

220 hvad der var paa færde.

Og som med een Mund og med Huerne i Hænderne svarede
de smaa i deres Uskyldighed:

„Det var bare Stine Bødkers, der kom paa Kassen!”

225

Naadsensbrød: hjælp som af nåde og barmhjertighed gives
trængende

Lemmerne; beboerne på institutionen

230 Simen; snoet bånd af halm

Hyssingen; rebet

Landauer; elegant hestevogn